

סקירת ספרות

1.1 התנדבות: הגדרה ומאפיינים

התנדבות מוגדרת כ"פעולה מסייעת של יחיד, הנתפשת כבעלת ערך על ידיו, שאינה מכוונת באופן ישיר לרווח כספי, ואינה נכפית על ידי אחרים או מחויבת על פי חוק" (Van Til, 1988, p 6 בתוך: בן דוד, חסקי-לוונטל, יורק ורונאל, 2004). בהגדרות אחרות, נוספים אלמנטים של רצון חופשי מוחלט של המתנדבים, היעדר תמורה חומרית ופעילות כלפי מוטב מסוים (בן דוד, חסקי-לוונטל, יורק ורונאל, 2004) הגדרה נוספת מתמקדת בחובתו הפנימית של האדם כלפי זולתו וכלפי החברה בה הוא חי. על פי וילסון (Wilson, 2012) התנדבות היא כל פעילות שבה ניתן זמן ללא תמורה, על מנת להיטיב עם אדם או עם קבוצת אחרים, או עם מטרה

על פי בארון ובירן (Baron & Byrne, 2003) ישנם חמישה שלבים בתהליך הירתמות לפעילות חברתית:

1. מודעות- הכרה שיש בעיה בתחום מסוים. הכרה הנובעת מאמצעי תקשורת שונים כמו מפגש פנים מול פנים.
2. פרשנות- הבנת הבעיה ופירוקה לגורמים, מהי הגדרת הצרכים של הבעיה שאותה צריך לפתור.
3. תחושת אחריות- קבלה שכלית ורגשית כי אדם אחראי למציאת פתרון לבעיה.
4. החלטה- חשיבה והחלטה מה כוחו של אדם, מה ביכולתו על מנת לסייע בבעיה.
5. ביצוע- עשייה בפועל את הפתרון, ברמת היכולת של אדם.

כך, עבור המושג התנדבות העלו מספר הגדרות מגוונות שניסו לענות על השאלת רבת הפנים, מיהו מתנדב וכן מתי נהפכת פעולה ספונטנית למען החברה להתנדבות באופן רשמי. ההגדרה הקלאסית רואה בהתנדבות עבודה הדורשת השקעת זמן ואנרגיה שעושה אדם למען אדם אחר או למען הציבור מתוך רצון חופשי וללא תמורה איכותית וכמותית למחיר השוק (פרס וליס 1975, אצל סולמון ופלד 2000). בנוסף הגדרות קלאסיות צרות ראות בהתנדבות כפורמאלית רק כאשר היא מתרחשת בפועל במסגרת ארגונית ולאורך זמן (Wilson, 2000; Cnaan, Handy, & Wadsworth, 1996; אצל חסקי-לוונטל, הנדי, וכנען 2009). גורדון מוסיף את נושא הלקוחות של המתנדבים, המוטבים. ההתנדבות היא כדומה להגדרות הקלאסיות האחרות מוגדרת כעבודה שאדם מקיים מבלי לקבל תמורה כספית, ומתרחשת במסגרת ארגונית כזו או אחרת ושעוזרת לאנשים שאינם בני משפחה או קרובים מסוג חברי (גורדון, 1997 אצל חסקי-לוונטל 2007). מנגד ישנם הגדרות שמגדירות התנדבות דווקא במה ההתנדבות אינה כוללת. על פי הגדרות אלה מדובר על אדם העוסק בפעילות שאינה לעצמו כמו אכילה ושינה. ושאינה מונעת מצורך כלכלי כמו עבודה בשכר. ושאינה פעילות פוליטית לדוגמה, הופעה בפני ציבור. עוד בהגדרה זו נכנסת התניה שפעילות ההתנדבות מונעת בעיקרה בידי הציפייה לטובת הטבות הקשורות לנפש האדם מסוים כלשהו, בעקבות פעילות בעלת ערך שוק גדול יותר מכל תגמול שיקבלו עבור פעילות דומה (Smith, 1981, אצל חסקי-לוונטל 2007). בנוסף יש, חוקרים אחרים הרואים בהתנדבות כפעילות למען האחר שנעשית מפתחות לב ורצון חופשי אך אין בה תחושת הכרח ותובענות וההתנתקות ממנה קלה (Wilson, 2000, אצל קוליק וקלנובר 2007).

מאוסף ההגדרות השונות עלות כמה נקודות חשובות, ראשית כול- יש הסכמה בין ההגדרות כי ההתנדבות צריכה להיעשות על פי רצונו החופשי של האדם. שנית, ההתנדבות נעשית ללא תמורה חומרית או כספית כלשהי. כמו כן, יש הגדרות הרואות את פעילות ההתנדבות כבעלת ערך מוסף, ערכי בעיני האדם הבוחר לפעול בה. הגדרות מתקדמות יותר הדגישו היבטים נוספים שלא כמו הגדרות צרות שכוללת רק התנדבות מתוך רצון חופשי מלא ללא שום תמורה כספית, וכן למוטבים זרים בלבד. ההגדרה הרחבה יותר כוללת בתוכה גם התנדבות הנעשית מתוך רמה מסוימת של כפייה, לדוגמא, מחויבות אישית בבית הספר, וכן בנוסף בתוך ההגדרה הרחבה נמצא גם התנדבות בעלת תמורה כלכלית מסוימת, כמו למשל, מלגה. בנוסף על כך, ההגדרה הרחבה תכיל בתוכה התנדבות מול מוטבים הקרובים יותר למתנדב, כמו התנדבות בקהילה הקרובה אליו (חסקי לוונטל, הנדי וכנען, 2009). ההגדרות הרחבות יותר הן מודרניות ועדכניות לזמננו, ומכניסות בתוכן סוגי התנדבות כמו שירות לאומי ומלגות.

גם המדריך לעידוד מעורבות והתנדבות של אזרחים בישראל מציע לא להגביל את ההגדרה של הוולנטריזם לידי מונח אחד בלבד (נידל-שמעוני, 2007). הביטויים, המתארים את המגוון הרחב של העשייה אותה נוהגים לכוון במילה אחת קבועה – התנדבות, יכולים להיות מעורבות קהילתית, פעילות קהילתית, חברות בארגון, שותפות בהנהלה, עבודה סוציאלית, אקטיביזם, שירות ללא תשלום, שירות קהילתי, סוכנות לשינוי חברתי, מחויבות אישית, חברות פעילה, הזדמנויות למעורבות ועוד רבים אחרים. הטענה שמושמעת בשנים האחרונות קוראת לגוון את אוצר המילים העשוי להביא עימו גיוון בתפיסות עליהם נשענים בחשיבה על התנדבות.

1.1.1 המניעים להתנדבות

ההתנדבות מונעת ממגוון מניעים מגוונים למרות הרצון החופשי להתנדבות, כאשר הבנת המניעים להתנדבות היא השלב הראשוני והמקדים והבסיסי, בהנעת ובשימור המתנדב. על כן הבנה זו אינה פשוטה ויש בה מין המורכבות, שכן מדובר על מניע שהוא אינו פלקטי וצר אלא, מורכב ממוטיבציות מגוונות. (Cnaan & Golberg-Glen, 1991, אצל חסקי- לוונטל ובר-גל 2006). נהוג להכיר בשני מניעים בולטים עיקריים: המניעים האלטרואיסטים (מכווני זולת), ומניעים אגואיסטים, עצמאים (מכווני עצמי). כאשר התפיסה הבולטת היא שהתנדבות נובעת משניהם במובנים שונים. המניע האלטרואיסטי, הוא החברתי, אשר מניעו של האדם הינו הרצון לעזור לאחר, לזולת, לשנות את פני החברה, לתקן עיוותים ועוולות חברתיות וכדומה. ומנגד ישנו המניע האינטרסנטי, העצמי, שמדבר על הפן האישי של האדם שמניעו העיקרי הינו רצונו הפרטי כמו למשל הרצון להכיר מגוון של קשרים חברתיים עם מתנדבים, הכרה של מגוון אוכלוסיות, הרצון להיות משויך לקבוצה מסוימת, להרגיש חלק ממשוהו, העלאת הערך העצמי ומילוי זמן פנוי (פרס וליס, 1975, אצל חסקי-לוונטל ובר-גל 2006). גם בן-דוד ואחרים (2004) טוענים כי ניתן לחלק את המניעים להתנדבות על פי: מניעים אינסטרומנטליים מכווני עצמי כגון: קבלת תחושה טובה, סיפוק, מילוי זמן פנוי, העלאת ערך העצמי, פיתוח קריירה ועניין אישי ואילו המניעים החברתיים והאלטרואיסטיים הם רצון לעזור לזולת, מניעים דתיים, הומניסטיים, שאיפה לתיקון עוולות.

ממצאים מדגימים כי נמצא קשר חיובי בין מניעים עצמיים לבין התמדה אבל רק כאשר נמצא